

Šis puslapis atspausdintas iš DELFI interneto vartų.

Adresas <http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=33823859>

Nuomonė. Vilniaus šilumos ūkis: dujos ar biokuras, verslas ar valdžia

Žilvinas Šilėnas, Lietuvos laisvosios rinkos institutas
2010 birželio mėn. 23 d. 17:57

Žilvinas Šilėnas

© [A.Solomino nuotr.](#)

Kilusiamė ginčė dėl Vilniaus miesto šilumos tinklų ilgalaikės nuomos pratėsimo slypi daug gilesni klausimai. Kuo šildytis: dujomis ar biokuru – klausimas, kuriame susipina ekonominis skaičiavimas ir globalios energetikos politikos tendencijos. Kas turėtų užsiimti šildymu: verslas ar valdžia – dar gilesnis politinis klausimas, įtraukiantis ilgai besitęsiančią diskusiją apie valdžios vaidmenį ūkyje.

Kaip šildyti būstą - dujomis ar biokuru?

Europoje, o kartu ir Lietuvoje vis didėja energijos gamyba iš atsinaujinančių šaltinių. Tai vyksta dėl valstybių vykdomos politikos kovos su klimato kaita ir dėl pabrangusio iškastinio kuro (naftos ir gamtinių dujų). Objektiviai sunku įvertinti kuris iš šių veiksmų: ES politika ar angliavandenilinio kuro brangimas yra lemiamas. Svarbiau tai, kad abu veikia ta pačia kryptimi, t.y. sudaro vis didesnes prielaidas biokurą rinktis kaip energijos šaltinį. Tai, kad „žalia“ energija (biokuro atveju) iš dalies gali konkuruoti kainos požiūriu yra labai svarbu. Tik ekonomiškai pagrįsta ir rinkos sąlygomis atsiperkanti „žalia“ energija turi potencialo pakeisti bent dalį iškastinio kuro.

Žiūrint į Lietuvos siekį padidinti atsinaujinančios energijos naudojimą, svarbu pastebėti, kad biokuras šildymui yra kone vienintelis „žalios“ energijos šaltinis, galintis su iškastiniu konkuruoti kaina. Įgyvendinant įsipareigojimus ES padidinti atsinaujinančios energijos dalį iki 23 proc. galutinio vartojimo 2020-aisiais, atrodo, kad biokuras suteikia galimybę tai padaryti nedidinant (ar net mažinant) energijos kainos vartotojui. Žiūrint iš valstybės politikos pusės – tai retas atvejis kuomet valstybės įsikišimas gali neturėti neigiamų padarinių gyventojams (aišku, tai yra ne valdžios, o pabrangusių dujų „nuopelnas“).

Galiausiai, jei kitą siekiamą tikslą – tiekimo saugumą – sieti su galimybe naudoti vietinius energijos šaltinius, ir, jei biokuras yra pigesnė alternatyva už kitus vietinius šaltinius, tuomet biokuro naudojimas gali prisidėti prie tiekimo saugumo minimalia kaina.

Tačiau lokaliuose sprendimuose, t.y. koki kurą centralizuotam šildymui naudoti konkrečiame mieste, reikia detaliai išanalizuoti situaciją, kainas, sąnaudas ir galimybes. Kitaip tariant, turėti galvoje pasaulines naftos kainos tendencijas ir ES energetikos politiką yra gerai, tačiau konkrečiuose projektuose nusverti turi elementarus išskaičiavimas: kaip bus pigiau. Šis klausimas nėra primityvus, jei į jį atsakinėjama tinkamai, detaliai ir vertinant ilgalaikę perspektyvą. O šūkiei ir lozungai yra netinkamas ir apskritai atgyvenęs reikalas, tinkantis nebent politikų diskusijoms, bet tikrai ne investiciniams projektams.

Deja diskusijos dėl kuro pasirinkimo Vilniaus centralizuoto šilumos tiekimo peraugo į „karą“ tarp „dujų ir biokuro“, „Lietuvos ir Rusijos“ ir t.t. Aišku, politikams diskutuoti aukštomis frazėmis yra kur kas įdomiau ir lengviau nei lyginti sąnaudas, investicijų poreikį ar ilgalaikes kuro kainų prognozes. Bet galutinį sprendimą (kad ir koks jis bebūtų) grįsti netinkamais argumentais yra netinkama. Visiems būtų naudinga, jei diskusijoje dominuotų centai, kilovatvalandės ir galutinė šilumos energijos kaina vilniečiams.

Kas turi šildyti būstą – verslas ar valdžia?

Kitas diskusijos pjūvis, t.y. kas turėtų tiekti šilumą Vilniuje, yra paprastesnis. Šilumos gamyba, tiekimas ir su tuo susijusios veikos yra ne valdžios, o verslo funkcija. Tais atvejais, kuomet šilumos įmonėms valdžios metami kaltinimai dėl monopolinių sąlygų yra pagrįsti, tai tėra valdžios kritika savo atžvilgiu. Konkurenciją ar jos galimybes varžo ne įmonės, o valdžios numatytas reguliavimas.

Gašdinimai, kad verslas „apiplėšinės“ gyventojus yra nepagrįsti. Šilumos tiekimas, kaip ir visas energetikos sektorius (deja) yra smarkiai suvaržytas reguliavimu, net energijos kilovatvalandės kainą nustato ne šilumos įmonė, o regulatorius. Taigi ir didžiausią aktualiją gyventojams, t.y. kiek mokėti už buto šildymą, nulemia ne šilumos įmonė. Didelės sąskaitos už šilumą yra dėl didelio suvartojimo, t.y. dėl „kiaurų sienų“ gyventojų nuosavybėje.

Šilumos kainą galime įsivaizduoti kaip susidedančią iš kuro dedamosios ir pastovių sąnaudų. Kuro (pvz., dujų) dedamąją nustato ne šilumos įmonė. Šilumos įmonė gali tik investuoti, mažinti pastovias sąnaudas, didinti veiklos efektyvumą ir taip mažinti energijos kainą. Tačiau tam reikia privačios iniciatyvos, praktikų ir metodų, kuriuos gali atnešti tik privatus verslas, o ne viešasis sektorius. Gi tiek sisteminiai, tiek anekdotiniai pavyzdžiai apie viešojo sektoriaus neefektyvumą nėra laužti iš piršto. Valdžios teiginiai, kad ji irgi yra geras ūkininkas visada buvo nepagrįsti, o dabartinėje situacijoje – akivaizdūs. Kaip galima net galvoti apie šilumos ūkio (ar bet kokios kitos ūkinės veiklos) valdymo atidavimą valdžiai, kai būtent valdžios nesugebėjimas mažinti išlaidas ir didinti savo veiklos efektyvumą yra badantis akis?

Centralizuotos šilumos gamyba ir / ar tiekimu turėtų užsiimti verslas. Tuo jis greičiausiai ir būtų užsiėmęs, jei Lietuvoje (ar kitose šalyse) valdžia nebūtų užėmusi šios ūkio šakos. Dėl istoriškai susiklosčiusių aplinkybių Lietuvoje visas turtas kadaise priklausė ne žmogui, o valdžiai. Tačiau šiandien niekam lyg ir nekyla klausimas, kam turėtų priklausyti butai, parduotuvės ar gamyklos. Nuosavybės perėjimas žmonėms, t.y. privačiam sektoriui, turėtų vykti (ir kai kur sėkmingai vyksta) ir šilumos sektoriuje.

Kaip tai padaryti gali būti daug ir pagrįstų diskusijų. Ar pilnai privatizuoti įmonę, ar ją išnuomoti ilgam laikui, reikia nuspręsti atsižvelgiant į visas aplinkybes, tame tarpe ir į pirkėjų, t.y. privataus sektoriaus galimybes ir norus. Ilgalaikės nuomos patrauklumas (bent jau politikams) slypi tame, kad valdžia išlaiko galimybę atgauti įmonę pasibaigus nuomos laikui. Ar tai yra privalumas, ar atvirkščiai – trūkumas – priklauso nuo kiekvieno vertintojo. Bet netgi tada, kada vietoje visiško

privatizavimo yra pasirenkama ilgalaikė nuoma (koncesija) ar privataus operatoriaus samdymas, tai rodo privataus verslo gebėjimų pripažinimą, net jei visiškai pasitikėti verslu dar kažkodėl bijoma.

Kaip pasirinkti privatų verslą, kuriam parduoti ar išnuomoti šilumos bendrovę – taip pat pagrįsta vieta diskusijoms. Privatizavimo kritikai, kurie baiminasi neskaidrumo ar korupcijos, yra teisūs, sakydami, kad privatus verslas gali būti pasirinktas neskaidriai. Tačiau šią kritiką galima taikyti tik privatizavimo procesui, o ne apskritai privačiam verslui. Atsižvelgiant į kritiką, taisyti reikia ne pačią privačią nuosavybę, o privatizavimo (ar išnuomavimo) procesą. Galiausiai, skaidriu ir sąžiningu procesu yra suinteresuotas ir pas privatus verslas – nuo gero įmonės vardo puoselėjimo iki rizikos, kad nauja valdžia pakeis ankstesnės sprendimus, sumažinimo.

Kalbant apie reikalingas investicijas į šilumos gamybos valymo įrenginius ar biokuro naudojimą Vilniaus elektrinėse, tai, kad privati įmonė rodo iniciatyvą, galvoja apie ateitį ir nelaukia iki paskutinės minutės (kaip pvz., Lietuvos valdžia Ignalinos AE atveju) turėtų būti vertinama teigiamai, o ne atvirkščiai. Tai, kad verslas valdžią lenkia vienu žingsniu, rodo privataus sektoriaus privalumus, o ne trūkumus.

Tačiau yra vienas klausimas, dėl kurio neturėtų kilti diskusijų. Kuomet valdžia (valstybės ar savivaldybės lygmeniu) vienašališkai nutraukinėja sutartis, perima savo nuosavybės, t.y. nacionalizuoja, privačius objektus (kaip pvz., Ukmergės atveju) – tai yra esminiai sandorio principų pažeidimai. Gaila, kad politikai sugeba įtikinti žmones, neva tai daroma jų labui. „Pasitreniravus“ mažesniame miestelyje, panašių idėjų, ypač artėjant rinkimams, gali kilti ir kitų, didesnių miestų politikams. Būtų liūdna, kad dalis žmonių tokiems veiksams pritartų.

Sprendimus, kuo šildytis turi galėti priimti verslininkai, valdantys šilumos ūkį. Tik taip pasirinktas būdas bus pigiausias ir kainuos mažiausiai vartotojams. Ir atvirkščiai, jei šilumos ūkį perima valdžia, tikėtis ilgalaikio ir tvaraus kainų mažėjimo būtų nepagrįsta. Atrodo, kad Vilniaus atveju verslas siūlo ir Lietuvos pasirinktos energetikos politikos vykdymą, ir mažesnes kainas vartotojams. Jei valdžiai tai iš tikro rūpi, ji turi įvertinti kiek siūlymai yra pagrįsti, o ne planuoti, kaip grįžti į šilumos verslą.